ECATERINA PLEŞCA

Institutul de Filologie
(Chişinău)

CERCETAREA CUVINTELOR CU ETIMOLOGIE NECUNOSCUTĂ: ROM. *SMIDĂ* CU SEMNIFICAȚIILE „GRINDINĂ" ŞI „FULGER" (II)

Abstract. From the perspective of establishing the etymology, the author of the paper attempts to examine the first mentions of the homonymous element smida „hail", „lightning" an obsolete word, with unknown etymology in Romanian. It is an analysis of this word and the author seeks to draw new meanings of this word. There are established relationships with the celestial sacredness, an element that approaches smida „hail", „lightning" to the other element smida „thicket in the forest, woodland, forest" previously addressed by us.

Keywords: etymology, homonymous element, medieval manuscript, psalm, mythological view, celestial origin etc.

Din capul locului vă informăm că prezentul trebuie considerat o continuare a articolului „Contribuții la cercetarea cuvintelor cu etimologie necunoscută: rom. *smidă*" apărut în revista *Philologia* [1, p. 119-137], articol în care ne-am referit doar la elementul omonim cu semnificația de bază „desiş în pădure…" al cuvântului românesc *smidă*.

1.1. Aşa cum am precizat în articolul anterior, în limba română contemporană omonimul *smidă* este un termen cu înțelesuri ce țin de grupuri lexico-semantice diferite: cel al fenomenelor atmosferice – *smidă*[1] „grindină", „fulger" şi cel al lumii vegetale – *smidă*[2] ce are ca primă semnificație „desiş în pădure format din tufişuri de mărăcini, de zmeură, de mure etc. care cresc printre copaci doborâți de furtuni, arşi de trăsnete ori tăiați şi care constituie un loc greu de pătruns" (DLR) sau, aşa cum am demonstrat, „pădure, pădurice (sacră)" [ibidem].

Potrivit ipotezei noastre de lucru, vom admite că altădată cuvântul *smidă* a fost unul polisemantic, constituit ca omonim prin divergență semantică apărută ca urmare a pierderii în timp a legăturii dintre semnificațiile sale. Altfel spus, în cazul cuvântului polisemantic *smidă* a avut loc transformarea unuia dintre sensurile sale lexicale în cuvânt de sine stătător. Aşa cum vom încerca să demonstrăm, la originea lor aceste două elemente omonime sunt legate prin încărcătura sacră pe care o deținea realiile pe care le desemnează ca atingătoare şi purtătoare a sacralității celeste.

E de presupus că altădată, până la creştinare, elementele omonime în discuție alcătuiau un cuvânt polisemantic cu semnificații derivate, determinate de factori extralingvistici, care desemnau realii/ obiecte ce contactau sfera sacrului din lumea celestă (apropiate între ele prin sacralitate). Se ştie că pentru omul arhaic conta nu atât forma sau conținutul material al realiilor, cât rostul lor în viața de zi cu zi şi relațiile acestora

BDD-A6777 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:56 UTC)

cu divinitatea şi sacrul, de unde decurge rolul lor purificator şi protector. Creştinismul a făcut ca odată cu zeii şi cultele lor păgâne să se şteargă din conştiinţa generaţiilor de autohtoni şi relaţiile realiilor noastre cu sacrul celest, drept urmare s-au şters şi relaţiile dintre cuvintele desemnatoare. De acest proces trebuie legate şi lipsa transparenţei lexicale în ce priveşte elementele omonime desemnatoare a grindinei şi fulgerului, examinate de noi.

În opinia noastră, schimbările de valori în societăţile care s-au perindat de la o epocă la alta au făcut ca omul modern să nu mai perceapă legătura primară dintre ele: or, în viziunea lui, elementele omonime ale cuvântului românesc în cauză desemnează realii absolut diferite. E adevărat că în planul semanticii sincronice între aceste elemente omonime nu pot fi construite punţi de legătură. Alta este însă situaţia, dacă vom ţine cont de experienţa lor istorică, pornind de la cunoaşterea exactă a realiei în timp şi rolul ei în viaţa omului din vremurile cele mai vechi. Deci, în plan diacronic se întrevăd perspective în interpretarea lor.

Aşadar, punctul nostru de vedere este următorul: ca urmare a schimbului de valori în societăţile precreştină şi creştină semnificaţiile cuvântului omonim *smidă* s-au îndepărtat în timp pierzându-se relaţiile dintre ele, încât astăzi nu le mai percepem. În acest fel s-ar explica şi nesiguranţa exprimată de Al. Ciorănescu în privinţa identităţii lor [3, p. 724].

1.2. Dacă condiţia absolută în stabilirea unei etimologii este cunoaşterea exactă a realiei şi a experienţei ei, atunci ne revine obligaţia să cunoaştem bine contextul socio-cultural în care aceasta a apărut şi s-a menţinut, date etnoistorice, date lingvistice etc. despre ea. Faptul este valabil şi pentru cercetarea noastră.

În opinia noastră, dintre cele câteva soluţii etimologice înaintate pentru omonimele examinate, cea propusă de A. Cihac din sl. *sviteti* „a scăpăra, a fulgera" (Cihac A. de, *Dictionnair d'etymologie dacoromaine. II. Elementes slaves, magyars, turcs, grecs modernes et albanais*. Frankfurt, 1879, XXIV, p. 338, citat după A. Ciorănescu), chiar dacă nu satisface, sub aspect semantic pare a fi una sugestivă prin apropierea elementelor omonime nu de forma termenului slav *sviteti*, ci de semnificaţiile lui „a scăpăra, a fulgera" alături de interpretarea „pădure incendiată de trăsnet", lăsând să se întrevadă relaţii semantice între elementele omonime ale cuvântului în discuţie ca reflectând anumite realităţi extralingvistice aflate în conexiune. E de presupus că Cihac, chiar dacă nu a găsit explicaţia, a intuit o anume legătură între elementele omonime în discuţie, fapt ce trebuie remarcat.

Cu referire la omonime e de menţionat faptul că în cazul lor factorul timp este mult mai important decât în cazul constituirii altor categorii lexicale, deoarece formarea omonimelor reprezintă în sine un proces de lungă durată, iar schimbările de sens reflectate de omonime sunt uneori de profunzimi nebănuite [2, p. 448-452].

2.1.0. Potrivit DLR, în limba română contemporană elementul omonim *smidă* cu semnificaţiile „grindină", „fulger" este calificat unul învechit cu etimologie necunoscută. Chiar dacă fenomenele celeste desemnate prin termenul *smidă* ne sunt bine cunoscute,

BDD-A6777 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:56 UTC)

pentru cunoaşterea lor exactă, considerăm necesar să le prezentăm definiţiile curente. Astfel noţiunea de „grindină” este explicată de DEX prin „Precipitaţie atmosferică alcătuită din particule de gheaţă având forma unor pietricele; piatră”, iar noţiunea de „fulger” DEX-ul o explică prin „Fenomen atmosferic care constă într-o descărcare electrică luminoasă produsă între doi nori sau în interiorul unui nor”. E de precizat că *fulgerul* are unele afinităţi cu *trăsnetul*: „Descărcare electrică, însoţită de o lumină vie şi de un zgomot puternic care are loc între doi nori sau între un nor şi pământ sau obiecte de pe pământ” (DEX).

Potrivit explicaţiilor aduse supra vom observa că *grindina* şi *fulgerul* sunt două fenomene atmosferice diferite: *grindina* reprezintă o materie solidă, alcătuită din bucăţi de dimensiuni mici („boabe”) de gheaţă, la căderea cărora se întunecă în jur (dată fiind densitatea lor mare). Iar *fulgerul*, dimpotrivă, reprezintă nişte dungi/ săgeţi de lumină puternică („de foc”) de scurtă durată pe cerul înnourat, deseori însoţit de *tunet*. La rândul lor, ele însoţesc un alt fenomen atmosferic – *ploaia*, adică sunt fenomene atmosferice complementare ploii, fiecare dintre ele avându-şi locul şi rolul său în dezlănţuirea intemperiei din atmosferă. Aici vom constata că nu trăsăturile lor fizice au putut servi la desemnarea lor prin unul şi acelaşi termen. Manifestându-se ca fenomene atmosferice de *origine celestă* cu funcţie purificatoare, acestea, potrivit concepţiei mitologice a strămoşilor noştri, au o încărcătură sacră. Considerăm că anume această concepţie se află la baza motivaţiei numelui lor. Doar astfel s-ar explica desemnarea prin cuvântul *smidă* a realiilor *grindină* şi *fulger*, dar şi *pădure, pădurice* („desiş în pădure format din tufişuri de mărăcini, de zmeură, de mure etc. care cresc printre copaci doborâţi de furtuni, arşi de trăsnete ori tăiaţi şi care constituie un loc greu de pătruns” (DLR), fireşte, în urma evoluţiei şi a transferului semantic [1, p. 119-137].

2.1.1. Date însemnate în vederea demonstrării ipotezei noastre pentru cercetarea noastră ne poate furniza examinarea materialului lexical referitor la elementul omonim *smidă*. Datele respective ar trebui să completeze, dar şi să confirme atât cunoştinţele noastre despre termenul *smidă*, cât şi despre realiile desemnate de el.

Dată fiind calificarea elementului omonim *smidă* cu semnificaţiile „grindină” şi „fulger” drept unul învechit, vom da prioritate materialului lexical din surse şi izvoare vechi. Avem în vedere, întâi de toate, primele atestări ale cuvântului în discuţie, dar şi realitatea extralingvistică pe care acestea o acopereau prin realiile desemnate în societatea din perioada istorică respectivă. În cazul nostru ar conta, în primul rând, aspectul semantic al termenului şi relaţiile lui cu realia.

2.1.2. Primele atestări ale elementului omonim *smidă* cu semnificaţia „grindină” o avem din epoca medievală. Cea mai veche, se pare, o aflăm în secolul al XVI-lea la cronicarul Grigore Ureche, apoi în secolul al XVII-lea îl întâlnim în *Psaltirea pre versuri tocmită* şi în *Viaţa şi petriaceria sfinţilor* ale distinsului cărturar şi mitropolit Dosoftei, precum şi în *Biblia de la Bucureşti*, iar în secolul al XVIII-lea în *Istoria ieroglifică* a scriitorului-savant Dimitrie Cantemir ş.a.

BDD-A6777 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:56 UTC)

Pentru o interpretare adecvată a elementului omonim învechit cu etimologie necunoscută *smidă* cu semnificațiile „grindină” şi „fulger” din limba română ne propunem, întâi de toate, să-i examinăm semnificațiile sale în raport cu uzul în atestările din izvoarele medievale enumerate supra.

În *Letopiseţul Ţării Moldovei* a cronicarului moldovean Grigore Ureche avem atestarea: „Pre multe locuri au căzut smidă (peatră)…” [4, Gr. Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*. I 203/26, citat după DLR, vol. VIII, partea a 2-a, litera P (pe – pînar), Bucureşti 1974, p. 524]. E de precizat că explicația dintre paranteze (peatră) este adusă chiar de autor. Atestarea dată confirmă faptul că în Moldova din secolul al XVI-lea *piatra* ca varietate de precipitație atmosferică era desemnată prin termenul *smidă*. În planul uzului termenilor vizați confruntați următorul exemplu de la Nicolae Costin: „Şi piatră pe multe locuri au căzut” (N. Costin. I, 560; citat după DLR vol. VIII, partea a 2-a, p. 524). Termenul *piatră* desemnând o varietate de precipitații atmosferice este întâlnit şi astăzi în limba română vorbită în spațiul românesc. Alte câteva atestări le avem din secolul al XVII-lea, anume la Mitropolitul Dosoftei în *Psaltirea pre versuri tocmită* (1672), în *Viața şi petriaceria sfinților* (1682-1686), precum şi în *Biblia de la Bucureşti* (1688).

Respectând ordinea cronologică, vom examina mai întâi atestările cuvântului în *Psaltirea pre versuri tocmită*. Aici considerăm necesar să amintim că lucrarea de față este o traducere liberă a psalmilor lui David după o tălmăcire anterioară din limba slavă făcută în proză tot de Mitropolitul Dosoftei.

Întrucât originalul după care a fost făcută traducerea nu ne este cunoscut, vom examina pasajele ce conțin termenul *smidă* din psalmii 104, 148, 17 şi 28 prin compararea lor cu pasajele corespunzătoare din alte două traduceri ale psalmilor în slavă. Astfel vom prezenta fragmente din *Psaltirile* aflate cândva în cultul ortodox, înlocuind originalul cu manuscrisul mediobulgar târziu *Psaltirea lui Norov* din anii ’30-’40 ai secolului al XIV-lea (*Норовская псалтырь*. Среднеболгарская рукопись XIV века, София 1989), ca cea mai timpurie fixare a psalmilor în manuscrisele slave (a Psaltirii) dintre cele cunoscute până în prezent. Manuscrisul a apărut înainte de corectarea textelor psalmice/biblice (ce consta în urmarea întocmai a textului grecesc) pe timpul lui Eftimie din Târnova [5, p. 7]. Apoi vom aduce versetele corespunzătoare din psalmii respectivi dintr-o *Psaltire* din I jumătate a secolului al XVI-lea aflată în Arhiva Națională a RM (fond 2119, inventar nr. 2, dosar nr. 7) la fel în limba slavă, oficializată în cultul ortodox în spațiul nostru. Mai apoi, ca traducere în proză în limba română, vom prezenta versetele din psalmii respectivi din *Psaltirea prorocului şi împăratului David* din 1829, retipărită în 1833 (fondul de carte rară a Bibliotecii AŞM), apărută în limba română la 1817 la tipografia Universității Ungariei. Cum bine se ştie, textele *Psaltirii* oficializate în cultul ortodox nu se cade să conțină divergențe în raport cu originalul grecesc, decât deosebiri ce țin de lexic, formarea cuvintelor, sintaxă, de redacție a textului psalmic/ biblic.

Aşa dar, ordinea prezentării fragmentelor de text ce ne interesează va fi următoarea: mai întâi se vor da cele din *Psaltirile* în limba slavă (limba din care s-au făcut

BDD-A6777 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:56 UTC)

traducerile în româna veche), apoi traducerea românească în proză, după care vor urma fragmentele ce conțin termenul *smidă* din *Psaltirea* lui Dosoftei. Mai apoi, la fel spre comparare, vom aduce şi pasajele corespunzătoare din *Psaltirea în versuri* a ardeleanului Teodor Corbea, compusă foarte probabil între 1700-1710 în Țara Muntenească. E cazul să constatăm că ultima apare cu aproximativ 40 de ani mai târziu decât cea alcătuită de Dosoftei, însă pe timpul lui D. Cantemir.

Vă mai informăm că, din lipsă de fonturi cu semne diacritice pentru limba slavă veche majoritatea cuvintelor abreviate (sub tildă) le prezentăm în forma lor firească.

Psalmul 104.

P*saltirea lui Norov*: **Положи дъждѧ ихъ градъ. ѡгн' попалѣѫщь въ земли их** [5, ps. 104/ 32, p. 553]. // *Psaltire,* sec. XVI: **Положи дъждѧ ихь градь, ѡгнь попалѣѫщь въ земли ихь** [6, p. 124].

Psaltirea prorocului şi împăratului David: **пꙋсаꙋ плоиле лѡр гриндинъ, фок арзѫнд ӓ пъмӓнтꙋл лѡр** [7, ps. 104].

La Dosoftei: Ploaia, smida le-au împlut şi focul,// De-au țara ars ş-au bătut cu totul… Smochinii toți ce făcea roadă // Smida strică, şi tot pom de coadă.// Trimisă lăcustă şi omidă// De mâncară ce-au rămas de smidă, … [8, ps.104, vers. 92-93, p. 250].

La Corbea: Şi au pus ploile lor, grindină sau piatră / Toate țarinile lor istov să le bată; / Pus-au în pământul lor foc aprins să arză / Orce să va întâmpla într-însul să cază; [9, ps. 104, vs. 89-92, p. 352].

Din pasajul respectiv observăm că termenul **градъ** „grindină” din textele slave în *Psaltirea prorocului şi împăratului David* în limba română este tradus prin termenul *grindină*, Dosoftei îl traduce prin termenul *smidă*, iar Corbea prin „*grindină* sau *piatră*”.

Psalmul 148.

Psaltirea lui Norov: **хвалиіте га [господа] ѿ земѧ. зьмиеве и въсѧ бездны. ѡгнъ градъ снѣгъ голѡтъ, дхъ [доухъ] боурень ꙗже творѧтъ слово его** [5, ps. 148/ 7-8, p. 693]. // *Psaltire,* sec. XVI: **хвалите га [господа] ѿ землѧ•зъміеве и въсѧ бездны • ѡгнь. градъ. снѣг. голоть. и доух боуренъ•твѡрѧщаа слово его** [6, p. 168-169].

Psaltirea prorocului şi împăratului David: **Лъꙋдацй пре Домнꙋл де пре пъмѫнт бълаꙋрїй ши тоате адѫнкꙋриле. Фокꙋл, гриндина, Зъпада, гїѧца, дꙋхꙋл чел де вифор, чѣле че фак кꙋвӓнтꙋл лꙋй**. [7, ps. 148].

La Dosoftei: Lăudaț pre Domnul, toț bălauri/ De pre pământ şi zmei de prin gauri./ Lăudațî-l, fulgere şi focuri,/ Şi smida ce cade-n toate locuri,/ Omeții şi ghețile, şi vântul,/ De turbură şi-i face cuvântul,.. [8, ps. 148/21-24, p. 345]. *La Corbea*: Voi, bălaurii pre pământ/ Lăudați pre Domnul cu glas svânt./ Şi, adâncurile, voi toate,/ Îi înălțați hvale mari foarte./ Focul, grindinea, cu omătul/ Slăviți-i şi-i măriți portul/ Ghiața şi duhul cel viforât,/ Cari fac cuvântul lui poruncit; [9, ps. 148/ 27-34, p. 445].

În versetele din psalmul 148 traducerea slavului **градъ** este similară celei din psalmul precedent: în traducerea românească în proză avem termenul *grindina*,

BDD-A6777 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:56 UTC)

la Corbea *grindinea*, iar la Dosoftei avem termenul *smidă*. Deci pentru desemnarea fenomenului atmosferic dat doar Dosoftei foloseşte termenul *smidă* la fel ca moldoveanul Gr. Ureche în secol al XVI-lea.

Cât priveşte uzul românescului *smidă*, dar şi traducerea făcută de Dosoftei, pentru cercetarea noastră prezintă interes următorul fragment din psalmul 17:

Psaltirea lui Norov: **ѡ ѡблистаниа прѣд нимъ ѡблаци проидошѫ. градь и жглїє wгньно** [5, ps.17, p. 274]. // *Psaltire,* sec. XVI: **ѡ облистанїа прѣд нимь ѡблаць проидѫ. гради. и жглїє wгньно• и възгръмѣ съ нєбєсє гь** [**господь**] [6, p. 20].

Psaltirea proroculuі şi împăratului David: **Дитрꙋ стрълꙋчирє ънаинтѣ лꙋй норий аꙋ трєкꙋт, гриндинъ ши кърбꙋний дє фок** [7, ps. 17].

Biblia de la Bucureşti: De lucirea înaintea lui norii au trecut, smidă şi cărbune de foc [ps. 14 [17], vs. 14; citat după Corbea, nota 39, p. 169].

La Dosoftei: Şi pre dinainte-ţ nuorii fac cale.// Cu ploaie aprinsă curând ca o vale [= curgând ca un râu].// Piatră cu jeratec, cu foc împreună,// Cu multă tărie Domnul din ceri tună [8, ps. 17/ 33-36, p. 31].

La Corbea: Şi dintru strălucire// Înainte-i cu ştire// Nor, grindine de foc, cărbuni// Au trecut ca cu cununi// Domnul din ceri au tunat… [9, ps. 17, vs. 59-63, p. 169].

Vom observa faptul că în aceste versete din psalmul 17 slavul **градь** din sintagma **градь и жглїє wгньно**: **гриндинъ ши кърбꙋний дє фок,** doar în *Biblia de la Bucureşti* este tradus prin *smidă: smidă şi cărbune de foc*. Corbea îl traduce prin *grindine de foc*, *cărbuni*; pe când Dosoftei în cazul dat face uz de perifrază: *Cu ploaie aprinsă curând ca o vale*. *Piatră cu jeratec, cu foc împreună*.

E de remarcat că doar *Biblia de la Bucureşti*, la baza căreia se află traducerea lui Nicolae Milescu Spătarul redactată de Dosoftei, înregistrează termenul *smidă* pentru traducerea termenului slav ãðàáú, termen de care în versetul respectiv din psalmul 17 Dosoftei nu mai face uz.

Considerăm că Dosoftei foloseşte aici perifraza pentru a reda puterea nelimitată a Domnului şi încărcătura sacră a tabloului de o intensitate maximă a intemperiei dezlănţuite, tot de puterea lui Dumnezeu, tablou pe care nu doar îl apropie de fenomenul real, adecvat ploii cu grindină, dar îl redă deosebit de plastic. Astfel, sub lumina dezlănţuită de fulgere, grindina la poetul Dosoftei devine „ploaie aprinsă”, iar „cărbunii de foc” – „Piatră cu jeratec, cu foc împreună”. Or, grindina în strălucirea fulgerului creează impresia de jeratec care în lumina descărcărilor electrice capătă o strălucire orbitoare „de foc”, iar ploaia „cea aprinsă” curge „ca o vale...”

E de observat că Dosoftei denumeşte elementele intemperiei atmosferice descrise (pentru care era de aşteptat termenul *smidă*) cu numele lor fireşti, aflate în uz – *ploaie* şi *piatră*, iar în cadrul acestei dezlănţuiri atmosferice *ploaia* este *aprinsă* de fulgere şi trăsnete, iar *piatra* e cu *jeratec, cu foc împreună*…

În versetele respective Dosoftei cuprinde în dezlănţuire toate fenomenele complementare ploii cu grindină, plus imaginile pe care acestea le lasă ochilor noştri, spre deosebire de versetele din psalmii examinaţi anterior, unde el se referă la grindină ca fenomen atmosferic, fără a încerca să o descrie.

BDD-A6777 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:56 UTC)

În acelaşi context mai aducem un alt exemplu de uz din psalmul 28, în care textul slav nu aminteşte nimic despre realia noastră, însă Dosoftei, ca un bun cunoscător al textelor sacre, o foloseşte denumind-o prin termenul *smidă*, cf.:

P*saltirea lui Norov:* **гласъ гнъ [господнъ] на водахъ. бъ [богъ] славы възгрьмѣ, гь [господь] на водахъ многахъ.** [5, ps. 28/3, p. 304]; // *Psaltire*, sec. XVI: **гласъ господнь на вѡдахь. бгъ [богъ] славѣ възгръмѣ. гдь [господь] на вѡдахь мнѡгахь.** [6, p. 33].

Psaltirea prorocului şi împăratului David: **Гласꙋл Домнꙋлꙋй престе апе: Дꙋмнезеꙋл славей аꙋ тꙋнат: Домнꙋл престе апе мꙋлте. Гласꙋл Домнꙋлꙋй ӓнтрꙋ търіе:** [7, ps. 28].

La Dosoftei: Glasul Domnului toarnă cu smidă-n pohoaie / Şi tună-ntr-ape multe cu fulgere-n ploaie. [8, ps. 28, p. 64].

La Corbea: Glasul Domnului iaste / Peste ape cu veaste, / Dumnezăul mărirei, al slavei ş-al tăriei / Preste multe au tunat / Ape ca un împărat [9, ps. 28/ 13-18, p. 191].

Pentru înțelegerea corectă a pasajului dat vom apela la comentariile textelor sacre, în care se susține că în psalmul 28 cuvântul „ape” semnifică „popoarele”.

Dosoftei însă, lărgind şi intensificând forța cuvântului ce semnifică puterea divină, sesizată şi prin uzul în slavă a lui **възгрьмѣ : аꙋ тꙋнат,** foloseşte şi termenii *smidă, fulgere, ploaie* ce desemnează fenomenele atmosferice complementare tunetului. În felul acesta el creează atmosfera de forță supremă prin care puterea cuvântului lui Dumnezeu asupra popoarelor lumii este de neînvins. La el „Glasul Domnului” mai întâi „toarnă cu smidă-n pohoaie”, adică „toarnă” cuvinte asemeni ploii cu grindină în popoare, în text – în puhoaie ca „mulțime de oameni”, de înțeles necreştini, năvălitori străini, inclusiv străini de cuvântul lui Dumnezeu (?). Or, în limba română cuvântul *puhoi* semnifică „cantitate enormă de apă care curge cu repeziciune şi forță; apă curgătoare umflată de ploi, care se revarsă cu forță”, iar cu sens figurat „mulțime mare de oameni sau de alte ființe, care se deplasează năvalnic în aceeaşi direcție” (DEX). E de remarcat faptul că poetul, în concordanță cu comentariile textelor psalmice, a găsit cuvântul *puhoaie* drept cel potrivit pentru acest pasaj, dat fiind că semnificațiile lui acoperă atât sensul direct de „ape” , cât şi cel subînțeles de „popoare” din textul psalmic. Lucru, aşa cum ni-l sugerează uzul, cunoscut de Dosoftei.

E limpede că uzul cuvântului *smidă* din psalmul 28, dar şi cel din psalmul 17 face clară posibilitatea transferului termenului de la *grindină* la *fulger* – ambele fiind „viețuitoare” celeste ca purtând încărcătură sacră, purificatoare; ambele fenomene înrudite cu ploaia.

E de observat că Dosoftei are o cunoaştere exactă a termenului *smidă*. Faptul este confirmat şi de uzul lui în „Viața şi petriaceria sfinților”: *Să porniră din ceriu… fulgere şi tunete şi smidă, atâta cât strânsă focul* [10, Dosoftei, v.s, octombrie 85^{r}/27, după DLR]. Atestarea dată, în viziunea noastră, vine să confirme înțelesul de „ploaie cu piatră/ grindină” şi nu doar de „piatră”, ca element complementar ploii, lucru

BDD-A6777 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:56 UTC)

demonstrat, aşa cum am arătat supra, chiar de Dosoftei. În acest sens confruntaţi psalmul al XVII-lea, unde foloseşte plastic ambele elemente ale fenomenului atmosferic *smidă*: „*ploaie* aprinsă curând ca o vale [ca un râu]" şi „*piatră* cu jeratec, cu foc împreună"… Din câte se ştie, grindina nu cade fără ploaie, adică pe pământul uscat, deci, fenomenele atmosferice în discuţie nu pot fi separate.

Din fragmentele date observăm că la Dosoftei cuvântul *smidă* are sensul de „ploaie cu piatră/ cu grindină", nu doar de „grindină", numită de el şi „piatră", la fel cum este denumită şi astăzi în graiul viu moldovenesc.

Şi pe scurt. Fiind un cărturar de seamă şi un bun cunoscător al textelor religioase e limpede că în timpul traducerii Dosoftei s-a ciocnit de lipsa unei terminologii a textelor religioase în limba română, a instrumentariului necesar unei traduceri pe măsură. E de presupus forţa de pătrundere a textelor religioase, pe care o poseda cu certitudine cărturarul nostru, i-a descoperit lipsa isodinamiei între termenii parte la traducere. Faptul i-a impus lui Dosoftei versificarea psalmilor, inclusiv din considerentul atingerii isodinamiei în traducere, urmărind tendinţa de a aduce prin forţa cuvintelor adevărul deplin, primordial din lucrarea originală. Din aceleaşi motive Dosoftei recurge la dedublare prin perifrază, inclusiv la traducerea versetelor respective din psalmul 17: *ploaie aprinsă*// *Piatră cu jeratec, cu foc împreună*, pentru care confruntaţi textul din slavă: **градь и жглїе wгньно** : rom. *smidă şi cărbune de foc* (*Biblia de la Bucureşti*).

Punctul nostru de vedere în această chestiune este în deplin acord cu afirmaţiile sale din comentariile la traducerea psalmilor, din care este clar că marele cărturar al timpului său şi cuviosul mitropolit a simţit lipsa în limba română a instrumentariului necesar pentru traducerea textelor sacre, iar singura posibilitate de a reda valenţele originalului era versificarea psalmilor, mai cu seamă dacă e să ţinem cont de caracteristicile lor în ebraică. E bine ştiut că limbajul poetic poate cuceri culmi nebănuite şi se poate apropia, cel puţin prin trăirea pe care o degajă, de valori similare sau apropiate celor trăite de autorul textului original. Cum bine se ştie, forţa artistică a cuvântului în limbajul poetic este alta decât în proză. Fenomenul a fost utilizat de Dosoftei pentru a atinge forţa cuvintelor din limba originalului (sic!). Faptul dat ne permite să vorbim despre filologul Dosoftei.

Din punctul nostru de vedere, cercetarea traducerilor lui Dosoftei din perspectiva fenomenului isodinamiei constituie un subiect aparte (un imperativ!) care i-ar reda adevărata valoare nedreptăţitului poet şi traducător, precum şi scrierilor sale, ne referim în primul rând la *Psaltirea pre versuri tocmită.*

Opera lui Dimitrie Cantemir ne oferă o atestare, după noi, foarte însemnată pentru reconstrucţia semantică a rom. *smidă* „grindină", „fulger", cf.: *Din ceriu fulgere, din nuări smidă şi piatră, în aer focul cu apa să amesteca* [11. D. Cantemir, *Istoria Ieroglifică*, I, v.r., p. 225, citat după DLR, p. 1114]. În acest fragment cuvântul *smidă* apare alături de *piatră* ca părţi omogene. Atât *smida* cât şi *piatra* cad din „nuori", zice savantul Cantemir. Cum bine se ştie, din nori cade doar ploaia şi grindina/ piatra, preci-

BDD-A6777 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:56 UTC)

pitații formate din particule de apă sub formă lichidă şi respectiv sub formă solidă (a se vedea mai sus explicația adusă din DEX pentru cuvântul „grindină”.). „Particulele de gheață” (DEX), la rândul lor, reprezintă stropii de apă transformați, în anumite condiții atmosferice, în bucățele/ boabe mici de gheață. Cum s-a precizat anterior, grindina, fiind un fenomen meteorologic complementar ploii, nu cade fără ploaie. În acest sens aducem expresia foarte răspândită în limba română vorbită „ploaie cu piatră” alături e expresiile „ploaie cu grindină” sau „plouă cu grindină”, ultimele două nu le-am întâlnit în zona noastră şi nu le-am auzit nici odată, decât de la persoane bine şcolite. Fapt deloc întâmplător, aşa cum vom arăta mai jos.

Dacă prin cuvântul *piatră* savantul Cantemir are în vedere şi desemnează *grindina* (date fiind trăsăturile lor comune), atunci apare întrebarea, ce are el în vedere/ desemnează prin cuvântul *smidă*?

E de remarcat faptul că fragmentul citat este alcătuit din două propoziții în care consecutivitatea locului desfăşurării acțiunii apare într-o ordine firească: „din ceriu” → „în aer”, cu un anume grad de opoziție: *Din ceriu fulgere, din nuări smidă şi piatră* (1), *în aer focul cu apa să amesteca* (2). Analiza relațională a acestui pasaj ar impune următoarea deducție: prin cuvântul *smidă* Cantemir denumeşte *ploaia* (sic!). Savantul Cantemir nu a putut greşi. Or, apei din ultima propoziție îi poate corespunde doar *smida* din cea de-a doua: în aer *focul cu apa* să amesteca*,* adică se amestecă *focul fulgerelor* din cer cu *apa smidei* din aer, căci *piatra* va trebui să ajungă la pământ tot piatră ca s-o percepem ca atare *(piatră-grindină);* or *piatra din nori* nu putea fi în aer decât *piatră(!)*, deoarece la altitudine temperaturile sunt mai joase decât la suprafața pământului.

Prin urmare, în exemplul citat din opera lui Cantemir cuvântul *smidă* are semnificația „ploaie”. Dacă ar avea semnificația de „ploaie cu piatră/ grindină” ca la Dosoftei, atunci cuvântul *piatră* nu putea să urmeze imediat după *smidă*, ca parte omogenă.

După noi semnificația „ploaie” a termenului *smidă* trebuie să fie una foarte veche, poate chiar primară. Ea apare în deplină concordanță cu ipoteza noastră bazată pe originea lor celestă comună, adică originea sacră a fenomenelor atmosferice menționate, fapt care a motivat transferul.

Punctul nostru de vedere, dacă datele pe care le prezentăm sunt corecte, e susținut de corespondentul baltic, anume verbul din letonă *smidzināt* „a cerne, a bura, a burnița, a picura (despre ploaie)”. Deosebirile semantice ce le atestăm între corespondentele date țin de tipurile de precipitații sub formă de ploaie şi se explică prin cauze extralingvistice (prin aşezarea geografică, clima şi relieful diferit pe care s-au stabilit vorbitorii limbilor respective), de soarta cuvintelor în limbile respective (extinderea sau îngustarea sensului, specializarea semantică sau generalizarea /ca termen generic) ca desemnator al fenomenului atmosferic dat.

Stabilirea corespondentului în limbile baltice ne-ar permite să considerăm semnificația „ploaie” a elementului omonim *smidă* din română drept una străveche,

BDD-A6777 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:56 UTC)

o moştenire comună în arealul de răspândire a acestor limbi. Observăm că în cazul elementului omonimic examinat, cuvântul leton are, la fel ca cel din română, un *s*-mobile. Să fi fost o evoluţie semantică comună pentru spaţiul lingvistic traco-baltic (o inovaţie)?

Cât priveşte semnificaţiile „piatră" (ca fenomen atmosferic) şi „grindină" a cuvântului românesc *smidă.* În contextul sociocultural dat cuvântul „piatră" cere un tratament aparte. Cuvântul *grindină,* la rândul lui, este unul vechi, moştenit din latinescul *grando*, *grandinis* „ghrindină" (cf. arom. *grândină*, *grindine*, it. *grandine*), însă în română acesta nu a căpătat o răspândire generală, concurând în Moldova şi Transilvania cu varietăţile diatopice *smidă* şi *piatră*; în Bucovina şi Transilvania cu varietatea diatopică *gheaţă*). E de presupus că la momentul pătrunderii în limbă cuvântul latin a ocupat spaţiul profan destinat realiei, însă odată cu pătrunderea creştinismului, treptat s-a produs procesul desacralizării realiilor urmând concurenţa lor în limbă şi determinarea locului fiecăruia dintre ele în zonele de răspândire a limbii române.

Cercetarea noastră trebuie axată, aşa cum am arătat şi în articolul anterior, pe viziunea arhaică despre cosmos, elaborată de-a lungul veacurilor, încă înaintea erei noastre, care, după cum menţionează R. Vulcănescu, „a lăsat urme sensibile în spiritualitatea românească atât prin implicaţiile ei mitologice, cât şi prin reverberaţiile sentimentului apartenenţei materiale şi spirituale la cosmos, prin conştiinţa că românul este o făptură cosmică, ce împlineşte un destin terestru în economia întregii lumi şi vieţi universale" [12, p. 247].

Explicaţia utilizării termenului *piatră* pentru *grindină* ţine şi ea de sfera atingătoare a sacrului, ca în cazul termenului *smidă*. Or, la antici, inclusiv la strămoşii noştri, piatra a făcut parte din clasa de obiecte sacre sau „învăluite în prestigiul sacralităţii", deoarece ele nu sunt simple pietre, ci altceva decât condiţia lor normală „de obiecte" – ele cad din sfera celestă, adică sacră. După cum notează M. Eliade, „Un obiect devine sacru în măsura în care încorporează (adică revelează) *altceva* decât pe sine" [14, p. 33]. La fel şi ploaia purificatoare venită din cer (spaţiu încărcat de sacralitate) fertilizează pământul, îl face să rodească. Ea însemna un dar al zeilor (cu sens material şi spiritual), dar şi o pedeapsă a zeilor, atunci când cădea cu piatră/ smidă [13, p. 110].

Cât priveşte fulgerul. În multe religii ale lumii fulgerul este considerat hierofanie a divinităţii supreme sau a unei însemnate divinităţi celeste. În virtutea acestui fapt fulgerul continuă să fie sacru, iar locul sau obiectul lovit de fulger, devine şi el unul sacru. Mai mult decât atât, la multe popoare Fiinţa supremă celestă se manifestă mai ales prin fulger. Faptul că doar din semnificaţia „fulger" a acestui element omonimic avem un derivat, anume verbul ***a smidi*** „a fulgera, a sclipi", la fel poate fi legat de valenţele sacre ale realiei respective în concepţia mitologică: fulgerul ca armă a zeului suprem.

Prin urmare, în cazul realiilor noastre denumite prin termenul *smidă (*grindină, fulger, ploaie cu piatră, ploaie) acest *altceva* este dobândit prin inserţiunea lor în ceruri, o zonă sacră. Deci pot fi tratate ca accidente sacre, acestea manifestând o anumită modalitate a sacrului, fiind „fapte sacre". Or, din cele mai vechi timpuri cerul i s-a înfăţişat omului ca domeniu divin prin excelenţă [14, p. 74].

BDD-A6777 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:56 UTC)

În concluzie, manifestarea sacrului în aceste fenomene ale naturii la strămoşii noştri era transparentă, datorită faptului că ele sunt parte cu acțiune concomitentă în cadrul intemperiilor celeste. După cum afirmă Eliade, „...tot ce se petrece în spațiile siderale şi în regiunile superioare ale atmosferei – alunecarea ritmică a stelelor, zborul norilor, furtunile, trăsnetul, meteoriții, curcubeul – sunt momente ale aceleiaşi hierofanii" [14, p. 60].

În final e de subliniat că în cazul elementului omonim *smidă* cu semnificațiile „grindină" şi „fulger" a avut loc transferul termenului *smidă* asupra fenomenelor apropiate (de aceeaşi origine celestă): ploaie → piatră / grindină → fulger. Fenomenele atmosferice – grindina şi fulgerul – au ajuns să fie denumite la fel prin termenul *smidă* nu doar datorită unor trăsături comune ale lor, ci datorită încărcăturii lor sacre şi purificatoare.

În concluzie vom sublinia că sacralitatea celestă din care îşi trag originea realiile în discuție s-ar afla la baza motivației denumirii lor prin termenul *smidă*.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *Philologia*, 2011, nr. 3-4. – Chişinău, 2011.

2. Трубачов О. Н., *О семантической теории в этимологическом словаре*. *Проблема омонимов подлинных и ложных и семантическая типология*./ Труды по этимологии. Слово. История. Культура. Том I. – Москва, 2004.

3. Al. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*". – Bucureşti, 2002.

4. Gr. Ureche, *Letopiseţul Țării Moldovei*. I 203/26, citat după DLR, vol. VIII, partea a 2-a, litera P (pe – pînar). – Bucureşti 1974.

5. *Норовская псалтырь*. Среднеболгарская рукопись XIV века, часть II. – София 1989.

6. *Psaltire*, secolului al XVI-lea, I jumătate, fond 2119, inventar nr. 2, dosar nr. 7. – Chişinău, Arhiva Națională a RM.

7. *Psaltirea proorocului şi împăratului David.* – Bucureşti, 1829/ 1833.

8. Dosoftei, *Psaltirea pre versuri tocmită.* – Iaşi, 2002.

9. Teodor Corbea, *Psaltirea în versuri*. – Bucureşti, 2010.

10. Dosoftei, *Viața şi petriaceria sfinților*, octombrie 85^{r}/27, după DLR.

11. D. Cantemir, *Istoria Ieroglifică*, I, v.r., p.225, citat după DLR, p. 1114.

12. Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*. – Bucureşti, 1984.

13. Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri.* – Bucureşti, 2007.

14. Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*. – Bucureşti, 2008.

BDD-A6777 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:56 UTC)